

**ŞİHÂBUDDİN ES-SİVÂSÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE HADİS USÛLÜNE
DAİR**

***RİYÂDU'L-EZHÂR FÎ CİLÂÎ'L-EBSÂR* İSİMLİ ESERİ**

Yrd. Doç. Dr. Harun Reşit DEMİREL*

Anahtar kelimeler: Sivâsî, hadis, râvî.

Özet

Sivâsî ve *Riyâdu'l-Ezhâr Fî Cilâî'l-Ebsâr* İsimli Eseri

XIV. asrın ikinci yarısı ile XV. asrın ilk yarısında yaşamış olan Sivâsî, Sivâs'ta doğmuş ve Ayasluğ'da 860/1456'da vefat etmiştir. Sivâs'ta zamanın alimlerinden ders alan Sivâsî, Mehmet Efendi'den de tasavvuf terbiyesi almıştır. Temel İslam Bilimleri ve Arapça'ya dair eserleri vardır. Makalemizde incelediğimiz eseri onun usûl-i hadis'e dair olan *Riyâdu'l-Ezhâr Fî Cilâî'l-Ebsâr* isimli eseridir. Medrese eğitimi için yazıldığı intibainı veren eser, kültür tarihimiz açısından oldukça önem arz etmektedir..

Sivâsî And His Book *Riyâdu'l-Ezhâr Fî Cilâî'l-Ebsâr*

Key words: Sivâsî, hadith, to narrate.

Absract

Sivâsî, who lived in the second part of XIV century with in the first part of XV. Century was born in Sivâs and died in Ayasluğ about 860/1454. He studied from eminent scholars in his period, and at the same time he was educated on mysticism by Mehmet Efendi. He has got some books on basic İslamic sciences and Arabic language. In this article, one of the Sivâsî's books, *Riyâdu'l-Ezhâr Fî Cilâî'l-Ebsâr* which is the methodology by us. In my opinion, this book is more important our cultural and historical background.

Yaşadığı Asra Bakış

El-Münâvî Sadru'd-Din(803/1401), el-'Irâkî Zeynu'd-Din(806/1403), Ebû Zur'a(826/1423), İbn Hacer el-Askalanî(852/1448), el-'Aynî Bedruddin(855/1451), İbnü'l-Hümâm Kemâlü'd-Din es-Sivâsî(861/1457) gibi alimlerin muasırı olan es-Sivâsî, Miladî XIV. asrın ikinci yarısı ile XV. asrın ilk yarısında, İslâm coğrafyasının bir parçası olan Anadolu'da yaşamış ve orada

*YYÜ İlahiyat Fak. Hadis Anabilim Dalı

eğitimini tamamlamış olmasından dolayı, makaleye, bu dönemler arasındaki siyasî ve ilmî hayata dair bilgi vermekle başlayacağız.

I-Siyasî Durum

Müellifimiz es-Sivâsî, hayatının bir bölümünü Sivas'ta geçirmiştir. Ancak Sivas'ta kaç yaşına dek kaldığı hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kendisinin, sahibi tarafından kölelikten azad edilip, hürriyetine kavuşmasından sonra tahminimiz bütün ilmî eğitimini Sivas'ta yaptığıdır. Kendisinin tasavvufî terbiye alması da bu döneme rastlamaktadır. Sivas'tan ayrılıp Ayasluğ'a¹ yerleşmesinde de Zeynuddin Hafî'nin halîfelerinden olan Mehmed Efendi ismiyle bilinen şeyhinin rolü olmuş ve ölünceye dek orada ikamet etmiştir.

Müellifimiz es-Sivâsî'nin hayatı, Anadolu Selçuklu Devletinin kuvvetten düşmesiyle ortaya çıkan birtakım beyliklerin bulunduğu ve kıyasıyla birbirleriyle harp ettikleri döneme rast gelmektedir. Bundan dolayı yaşadığı yerdeki bu beylikler hakkında kısaca malumat vereceğiz.

es-Sivâsî, ömrünün ilk yıllarını, on dördüncü yüzyıl Anadolu'sunun değişik, ilgi çekici ve taht kavgalarının olduğu bir dönemde geçirmiştir. Anadolu Selçuklu Devletinin tarihî rolünü tamamlayıp tarih sahnesinden 1318 yılında çekilmesinden sonra onun hakimiyeti altında olan yerler fiilen İlhanlıların eline geçmişti.² İlhanlılar da tayin etmiş oldukları valilerle Anadoluyu idare etmeye çalışıyorlardı. İlhanlıların tayin etmiş olduğu valilerden en kudretlisi ve sonuncusu, Ebû Said Bahadır Han'ın beylerbeyi ve saltanat atabegi olan Emir Çoban'ın oğlu Demirtaş'tır. Demirtaş daha sonra Anadolu'da duramayarak 728/1328'de Mısır'a kaçarken yerine kayınbiraderi Eretna'yı vekil bıraktı. 742/1344 yılında durumu müsait gören Eretna, istiklalini ilan ederek Sultan adıyla ve Alaüddin ünvanıyla sikke kestirmiş³ böylece devlet başkanı olduğunu ilan etmiştir. Başkent olarak önce Sivas'ı daha sonra Kayseri'yi ilan eden Eretna devletin sınırlarını genişletmiş ve Niğde, Niksar, Tokat, Amasya, Erzincan, Canik, Doğu Karahisar, Develi Karahisar ve civar kasabaları topraklarına katabilmıştır. 753/1352'de Kayseri'de vefat eden Eretna'nın yerine daha sonra sırasıyla Gıyaseddin Mehmed, Alaüddin Ali, II. Mehmed Bey'ler geçmişlerdir. Nihayet Eretna Bey'in tesis etmiş olduğu devlet II. Mehmed zamanında 792/1390'de yıkılmıştır.⁴

¹ Ayasluğ, (Ephesus, Altulugo= Selçuk) adıyla anılan, eskiden beri önem taşıyan bir beldedir. Osmanlı devrinde "Viranşehir" de denilen bu yer, Aydın Oğlu Hızır Bey'in kardeşi İsa Bey'in hükümet merkeziydi. Şimdi denizden 8 km. içeride kalan bu yer, Aydın Oğulları zamanında önemli bir ticaret limanı idi. Bugün Aydın demiryolu üzerinde Selçuk olarak bilinen bu yer, İzmir ilinin bir ilçesidir. 1943'de kurulan Selçuk Belediyesinin nüfusu 1990 yılı itibarıyla 27.355'dir. (Himmet Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında bir Araştırma*, Pulhan Matbaası, İst., A.Ü.D.T.C.F.Yay.No: 60, 1946, s. 29; heyet, *Ana Britannica*, Ana Yay., İst., 1994, XXVII,291; A. Refik, *Anadoluda Türk Aşiretleri*, s.105)

² Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K.Yay., Ank., 1969, s. 155

³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 156

⁴ Yaşar Yücel, *Eratna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, T.T.K Yay. VII. Dizi-Sa.74, Ank.,

860/1456 civarında öldüğü kabul edilen müellifimiz, ömrünün bir kısmını Eratna devletinin ve daha sonra onun yerine kurulan Kadı Burhaneddin Ahmet'in hakimiyeti altında olan Sivas'ta geçirdiği zannedilmektedir. Kadı Burhaneddin Ahmet'in onsekiz sene süren hükümdarlığı, kendisine muhalefet eden Eratna'nın akrabaları, Tokat emiri Şeyh Necip, Amasya emiri Ahmed, Karaman oğlu Alaüddin, Erzincan hakimi Tahirten ile mücadele içinde geçmiştir. Ölümünden sonra yerine oğlu Burhaneddin geçmiş, onun vefatını müteakib şehir Osmanlılara teslim edilmiş ve Yıldırım Bâyezid de oğlu Süleyman Çelebi'yi Sivas'a vali tayin etmiştir. Sivas'ın 803/1400 yılında Timur tarafından ele geçirilmesinden sonra şehir tekrar 811/1408 yılında Osmanlıların hakimiyeti altına girmiştir.

Müellifimizin ömrünün bir kısmını geçirdiği ve öldüğü yer olan Ayasluğ'a dair bilgi vermeden önce oradaki yörelere bir müddet hakim olmuş olan Aydın Oğulları hakkında bilgi vererek konumuza devam edeceğiz. Aydın Oğlu Mehmed Bey, Germiyan Hükümdarı Birinci Yakup Bey'in emriyle Ege denizine inerek elde ettiği yerlerde babasının adına bir beylik kurmuştur. Fetih hareketlerine devam eden Mehmed Bey, daha sonraları 1310'da Müslüman İzmir'i, Ayasluğ, Tire, Sultan Hisarı ve Bodemya'yı almış ve 1326 yılında da Gavur İzmir'i denilen sahil İzmir'i de almıştır.⁵ Başkenti Birgi olan ve 1308-1390 yılları arasında hüküm süren bu beylik döneminde müellifimizin yaşamış olduğu Ayasluğ birçok kez el değiştirmiştir. 1390 yılında Aydın Oğullarını, Osman Oğulları yıkmasına rağmen Timur, Ankara savaşını müteakip bu arazileri tekrar Aydın oğullarına vermiştir.⁶ 1390-1402 yılları arasında Osman Oğulları elinde kalan bu yerler, 829/1425 yılında tekrar Osman Oğullarının eline geçmiştir.

II- İlmî Durum

A-Anadolu'da

Moğolların Anadolu'yu 1243 yılında istila etmeleriyle birlikte fikri ve ilmî hayat sekteye uğramış olsa da ilim hareketlerinin tamamen durduğu da söylenemez. 1270 yılına kadar ilmî hareket yavaş yürümüş, bu tarihten sonra tekrar ivme kazanmıştır.⁷ Ondördüncü asrın tamamıyla, onbeşinci asrın ilk yarısında Konya, Kayseri, Niğde, Kırşehir, Sivas, Kastamonu, Amasya, Ankara, Sinop, Birgi, Ayasluğ, Tire, Bursa, İznik, Ladik(Denizli) gibi başlıca Anadolu şehirleri birer ilim merkezi olmuşlardır. "Anadolu Beyleri ya bizzat ilmî ve edebi hareketlerin başlarında bulunmak suretiyle bu cereyanı teşvik etmişler veya ilim adamlarını himaye ederek irfan alemine karşı vazifelerini yapmışlardır."⁸ Bundan dolayıdır ki Anadolu'da her hükümdarın yanında, himayesi altında kıymetli ilim adamları olmuştur. Anadolu Beylerinin

1989, s: 22; Kemal Göde, *Eratnalılar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, T.T.K Yay. VII. Dizi-Sa. 153, Ank., 1994; s: 140

⁵Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikler i ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s.104; Himmet Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında bir Araştırma*, Pulhan Matbaası, İst., A.Ü.D.T.C.F.Yay.No: 60, 1946, s. 29

⁶ Himmet Akın, *a.g.e.*, s. 62

⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikler i ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 209

⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 211

bu tarzda hareketleri, alimlere ve düşünörlere verdikleri ehemmiyeti göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ondördüncü asırda Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde tıp, matematik, tasavvuf, tarih, edebiyat ve diğler sahalarda değışik eserler telif edilmiş veya tercüme edilmştir. "Ondördüncü asır Anadolu Beyleri içerisinde, Kastamonu Hükümdarı Muzafferüddin Yavlak Arslan, Sivas Hükümdarı Eretna ve Kadı Burhaneddin Ahmed, Amasya Beyi Hacı Şadgeldi Paşa ile Aydın Oğılu İsa ve Saruhan Oğılu İshak Beyler ilmî şahsiyet sahibi hükümdarlardır."⁹

XV. asırda bir asır evvelinkine nazaran telif ve tercüme eserlerin daha da çoğaldığını görmekteyiz. Bir önceki asırdaki ilim merkezlerinin bir çoğı hala önemini devam ettirmekte idi. Ancak Sivas ve Kayseri'nin bu önemini ondördüncü asrın sonuna doğru yitirip zayıfladığını, Tire, Ayasluğ (Selçuk) şehirlerinin ise evvelki ilmî faaliyetlerinin ancak bir kısmını muhafaza ettiğini görmekteyiz.¹⁰

1420 yıllarından sonra Osmanlılara geçen beyliklerin geriye kalanları da 1470 tarihinden sonra tamamen Osmanlılara geçmiş olmasından dolayı bu tarihten itibaren ilmî faaliyetlerin sarayda bizzat padişah tarafından, vilayetlerde ise Osmanlı şehzadeleri tarafından korunduğunu görmekteyiz.

Hayatı, Eserleri ve Vefatı

I-Hayatı ve Eserleri

A- Hayatı

Müellifimizin adı bazı kaynaklarda Ahmed b. Muhammed¹¹ şeklinde geçmekle beraber, Şihâbüddin Ahmed b. Mahmûd'tur.¹² Hayatının bir kısmını Sivas'ta geçirmiş olmasından dolayı es-Sivâsî olarak da bilinir. Müellifimiz es-Sivâsî, bulunduğu asırda Anadolu'daki beylik savaşlarına rağmen bir çok eserler vermesine rağmen ne hakkında ne de ailesi, hocaları ve yetiştirdiğı talebeleri hakkında geniş bir bilgiye sahip değiliz. Kaynaklar onun Sivaslı birisinin kölesi olduğunu ve ilme olan merakı ve aşkından dolayı sahibi tarafından hürriyetine kavuşturulduğundan bahsetmektedirler. Zamanın alimlerinden dini bilgiler tahsil etmiş ve bu arada Zeyniyye tarikatının kurucusu olan Zeynuddin Hafî¹³ 838/1435'nin halifelerinden olan Mehmed Efendi'ye intisab ederek tasavvuf terbiyesi de almış olan es-Sivâsî, daha sonra şeyhinin arzusu ile, beraberce o dönemde önemli bir yerleşim merkezi olan ve Aydın oğullarının hükümdarlığı altında bulunan Ayasluğ'a

⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 219

¹⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 220

¹¹ C. Brockelmann, *Geschichte, Der Arabischen Litteratür*, Leiden, 1938, s. II, 319

¹² Hacı Halife (Katib Çelebi), *Keşfu'z-Zunûn*, İst., I, 895; II, 1185, 1247, 1709; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, Beyrut, trh., II, 172; İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyetü'l-Arifin*, İst, 1951, I, 118

¹³ Zeynuddin Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed el-Hâfî, Silsilesi Cüneyd-i Bağdadiye dayanan ve kendi ismine nispet edilen Zeyniyye tarikatının kurucusudur.757/1356'da Havaf'ta doğmuş ve Malin köyünde 838/1435 yılında vefat etmiştir. (Mecdi Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik*, İst., 1989, I, 91)

giderek oraya yerleşirler ve ömrünün sonuna kadar da orada kalırlar. Mezarı Ayasluğ'dan Kuşadası'na giden yol üzerindeki bir türbenin yanındadır.¹⁴

es-Sivâsî'nin resmi görev alıp almadığı, kaç yıl yaşadığı evli olup olmadığı konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak onun, döneminde önde gelen alim ve mutasavvıflardan olduğudur. Telif etmiş olduğu eserlerin hâlâ bir çok kütüphanelerde bolca bulunması, bu görüşümüzü destekler mahiyettedir.

B-Eserleri

es-Sivâsî'nin ulaşabildiğimiz kadarıyla ve kendisine nispet edilen eserlerinin sayısı altıdır. Bunlar:

- a- Cezzâbu'l-Kulûb ilâ Tariki'l-Mahbûb
- b- Risâletü'n-Necât min Şerri's-Sifât
- c- Riyâdu'l-Ezhâr fî Cilâ'i'l-Ebsâr¹⁵
- d- Şerhu ale'l-Ferâidi's-Sirâciyye
- e- Şerhu Lübâbi'l-Elbâb
- f- Uyûnu't-Tefâsir li'l-Fudalâi's-Semâsîr.

C- Vefatı

es-Sivâsî'nin doğum tarihi ve hayatı ile alakalı diğer bilgilerin azlığı yanısıra vefat tarihi hakkında da kesin bir tarih yoktur. Bu hususta bilgi veren kaynaklardaki rakamlar birbirleriyle çelişmektedir. Vefat tarihi Hicri 780 ile 880 arasında değişmektedir. Mecdi Mehmet Efendi Hicri 780 civarı verirken¹⁶, Katib Çelebi¹⁷ Hicri 803, Bursalı Mehmed Tahir¹⁸ Hicri 860 ve Taşköprüzâde¹⁹ de 880 tarihini verir.

İsmâil Paşa el-Bağdadî de Hicri 803 tarihini tercih etmekle beraber *Şekâiku'n-Nu'mâniyye* Tercümesinde verilen 880 tarihine de ayrıca işaret etmektedir.²⁰ Şemseddin Sami²¹, Ömer Rıza Kehhâle²² ve Ömer Nasûhi Bilmen²³, Mecdi Mehmet Efendinin vermiş olduğu Hicri 780 tarihini tercih

¹⁴ Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa, *Şekâiku'n-Nu'maniyye*, Beyrut, 1395/1975, s. 22-3; Katib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn.*, I, 895; II, 1185, 1247, 1709; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İst, I, 90; Şemseddin Sami, *Kâmus el-A'lâm*, İst., 1311, IV, 2886; Brockelmann, *Geschichte, Der Arabischen Litteratür*, G. II, 228; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin.*, II, 172; IV, 309; el-Bağdadî, *Hediyetü'l-Arifin*, I, 113; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İst., 1974, II, 571

¹⁵ Eser, tarafımızdan tahkik edilerek basılmak üzeredir.

¹⁶ Mecdi Mehmed Efendi, *Hadâiku's-Şekâik*, I, 55

¹⁷ Katib Çelebi, *a.g.e.*, I, 895; II, 1185, 1247, 1709

¹⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, I, 90

¹⁹ Taşköprüzâde, *a.g.e.*, s. 22

²⁰ Bağdadî, *a.g.e.*, I, 118

²¹ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, IV, 2886

²² Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 309

²³ Bilmen, *a.g.e.*, II, 571

ederlerken, Brockelmann²⁴ ve Kehhâle²⁵ aynı eserinin başka bir bölümünde *Keşfu'z-Zunûn*'da verilen Hicri 803 tarihini tercih etmektedirler.

Bursalı Mehmed Tahir'in es-Sivâsî'nin mezarını ziyaret ettiği ve mezar taşında 860 yılı, 2 Rebiu'l-Evvel pazar gecesi öldüğünün yazılı olduğu şeklindeki açıklaması²⁶ müellifimizin bu tarihte öldüğü görüşünü kuvvetlendirmektedir. Taşköprüzâde'nin de buna yakın bir tarih vermesi mezar taşına yanlış yazılabileceği ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Bu tarih esas alındığında vefat tarihi 838/1435 olan şeyhinin şeyhi olan Zeynuddin el-Hafî ile yaş farkı normal bir seviyeye gelebilecektir.

Yoksa 780/1378 tarihinde vefat etmiş olduğu kabul edilirse ihtimal dahilinde olsa bile şeyhinin şeyhi kendisinden 57 yıl sonra vefat etmiş olacaktır. Bunun için biz es-Sivâsî'nin Hicri 860/1456 yılları civarında vefat ettiği görüşünü tercih etmekteyiz.

Eser Hakkında Bilgi

A- Nüshaları

Yukarıdaki bu bilgilerden sonra şimdi tahkik ettiğimiz *Riyâdu'l-Ezhâr fî Cilâi'l-Ebsâr* isimli eseri tanıtabiliriz. Eserin halen üç tane nüshasının varlığı bilinmektedir. Çalışmamıza esas aldığımız eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi kısmında 728 numarada kayıtlı olan nüshasıdır. Kahverengi meşin cilt içerisinde şirazesini dağınık yer yer kurt tahribatına uğramış, 52 varaklık bir eserdir. Eser okunaklı bir nesih yazısıyla 13 satır halinde 180 x 135 (120 x 100) mm ebadında kalın az aharlı bej renginde bir kağıda cetvelsiz, tek sütün halinde yazılmıştır. Konu başlıklarının kırmızı mürekkeple yazılmış olduğu esere, zaman zaman uzun haşiyeler düşülmüştür.²⁷ Kitabın müstensihisi, İbnu't-Tâcir namı ile maruf Muhammed b. Ali b. Ahmed'dir.²⁸ Eserin sonunda müstensih tarafından müellifin hattı ile karşılaştırıldığına dair bir de not vardır.²⁹ Buna benzer bir ifade de "بلغ مقابلة" şeklinde vrk. 21'a'da geçmektedir. Müstensih İbnu't-Tâcir eseri hicri 856/1452 yılının Cemaziye'l-Evvel ayında bitirdiğini belirtmektedir. Hattının bozuk olmasından dolayı, müstensih İbnu't-Tâcir'in hattat olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

B-Eserin Diğer Nüshaları

ba- Eserin diğer nüshası, Süleymaniye kütüphanesi Hacı Mahmûd Efendi kısmında 746/1'de kayıtlıdır. Kitabın müstensihisi belli değildir. Eser, değişik çalışmaların bir araya getirilerek meydana getirilmesiyle oluşan bir cilt içerisinde yer almaktadır. Cildin ebadı 203 x 134 (194 x 125) mm'dir. 21 satır halinde cetvelli bir şekilde aharlı bej bir kağıda yazılmıştır. Talik bir yazıyla yazılan eserde yer yer kurt yeniklerinin yanı sıra rutubetten dolayı

²⁴C.Brockelmann, *a.g.e.*, S. II, 319; G. II, 228

²⁵Kehhâle, *a.g.e.*, II, 172

²⁶Bursalı, *a.g.e.*, II, 432

²⁷ bkz: es-Sivâsî, *Riyâdu'l-Ezhâr fî Cilâi'l-Ebsâr*, Vrk. 4b, 5b,

²⁸ es-Sivâsî, *a.g.e.*, Vrk. 52b

²⁹ es-Sivâsî, *a.g.e.*, a.y

قد وقع Eserin sonu yazılar aşırı derecede tahrip olmuştur. Eser 29 varaktır. Eserin sonu الفراغ من تنميق هذه الرسالة الشهابية في الأحاديث السنة اربع و ستين و الف في شهر جماد الآخر و الحمد الله رب العالمين و الصلاة و السلام على محمد و آله اجمعين şeklinde bitmektedir. Eserde hiç bir açıklama veya şerh yoktur.

bb- Eserin diğer nüshası Süleymaniye, Çelebi Abdullah kısmında 175/2 kayıt numarasıyla bulunmaktadır. Müstensihî belli olmayan ve nesih hattıyla kaleme alınmış olan bu nüshanın ebadı (155 X 215) mm'dir. Aharlı bej bir kağıda yazılmış, meşin bir cilt içerisinde yer alan bu eserin de cildi tahrip olmuştur. Değişik kitapların bir araya getirilmesinden meydana gelen cilt içerisinde, 67b-96a varakları arasında bulunan eser, 29 sayfa olup, tamdır. 17 satır ve cetveli olarak kaleme alınan bu nüsha رب اعني علي عبادتك في 30 diye başlamaktadır.

Biz bu eserlerden müellif nüshasıyla karşılaştırılmış olan en eski, tam ve müstensihî belli olan Hacı Mahmûd nüshasını esas alarak çalışmamızı yapmış bulunmaktayız. Kitabın başı :

بسم الله الرحمن الرحيم رب اعن

الحمد لله الذي وفق العلماء لتحصيل الأحاديث النبوية الكاشفة لإسرار القرآن و تكميل الفضائل الشرعية بجمع السنن القوية الأركان فصاروا بذلك أقطاب الزمان و خزائن الملك الديان و الصلاة علي الداعي الي الهدى بنور وحي يوحى لتشر شرايع الإسلام و الأمان محمد و اله الذين بذلوا نفوسهم لدينه الحق و نسخ سائر الأديان أما بعد

şeklinde başlamaktadır. Eserin sonu ise

عصمنا الله من الزيغ و الردي و جعلنا من الدين اتبعوا الهدى و الستعملوا العلم بالنقي و الحمد لله رب العالمين و الصلاة علي رسوله محمد و اله اجمعين و وقع الفراغ من تسويده علي يدالعبد الفقير الي عفو الي الله الكريم الغافر محمد بن علي بن احمد الشهير بابن التاجر غفر اللخ له و لوالديه بمنه و كرمه في جمادى الاولى سنة ستة و خمسين و ثمان مائة و الحمد لله رب العالمين

şeklinde bitmektedir.

Müellif eser içerisinde delil olarak veya örnek olarak getirmiş olduğu hadislerin senetlerini hafzetmiş ve ilk râvîsinden direk olarak rivâyet etmiştir. Hadislerin hattını ayrı bir yazı şekli ile vermemiş veya ilk bakışta hadis olduğunu zannettirecek bir işaret veya alamette koymamıştır.

es-Sivâsî'nin usûl-i hadis sahasında telif etmiş olduğu bu eseri, mukaddime, altı bab ve hatimeden oluşmaktadır. Müellif, mukaddime hadis ilmînin faydalarını belirttikten sonra talebelerin bu ilmî öğrenmesini ister. Müellif mukaddime sonrası eserinde altı bapta şu konuları işler:

Birinci bab: Muhaddisler nezdinde hadis ıstılahları,

İkinci bab: Hadis tahammül yolları, rivâyet şekilleri ve icazeti,

Üçüncü bab: Muhaddislerin adâbı ve sîretleri,

Dördüncü bab: Hadis talebesinin adâbı ve hadis için gayretleri,

³⁰ İncelediğimiz nüshada ise yalnızca cümlelerin ilk kısmı olan رب اعني kısmı bulunmaktadır. Cümlelerin gerisi herhalde müstensih tarafından ilave edilmiş olsa gerek.

Beşinci bab: Sahâbe, Tabiûn ve Muhadram'ların bilinme yolları,

Altıncı bab: Hadislerin tasnif ve tahriri.

Hâtîme kısmında müellif değişik meselelere temas ettiğini belirterek, yedi başlık altında büyüklerin küçüklerden rivâyeti, babanın oğlundan rivâyeti gibi değişik konuları ve hadisi yazan katibin uyması gereken konuları işlemektedir.

Riyâdu'l-Ezhâr fî Celâi'l-Ebsâr İsimli Eseri

1-Kelimenin Okunuşuna ve Anlamına Dair Bilgi Vermesi

Müellif bazen çok azda olsa hadiste geçen kelimeleri نَصَّرَ اللهُ إِمْرَاءَ³¹ hadisinde olduğu gibi kelimenin hem teşdîd hem de tahfîf şeklinde okunabileceğini ifade etmiş ve “نَصَّرَ” kelimesinin “güzellik, rengin halis olması” veya “Allah'ın o kişiyi cennetin aydınlığına ulaştırması” manalarına geldiğini söyler. İkinci ifadeyi de “cennetin nimetleri ve parlaklığı-aydınlığı-” şeklinde izah eder. “لَوَاكِ الْبَلْحُ بِالْتَمَرِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا رَأَى ذَلِكَ غَاظَهُ.” hadisinde varid olan “البلح” kelimesini “Hurma koruğu” şeklinde izah ettikten sonra “البلح” kelimesine “الخلق” da denildiğini belirtir ve bu kelimenin de “eski hurma” anlamına geldiğini söyler.³² لا تسبوا اصحابي فو الذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً ما أدرك مد أحدهم ولا نصيفه hadisinde varid olan “تصيفه” kelimesinin “çeyrek” anlamına geldiğini belirtir.³³ Bu konuda başka bir misalde şudur: O, Şu'be'nin sözünde geçen “الإضجار” kelimesi hakkında “Ahlakı ifsat eden, anlayışı değiştiren, insan tabiatını değiştiren.”³⁴ şeklinde malumat verir.

es-Sivâsî'nin, kelimenin izahı için yapmış olduğu talike şu misali verebiliriz: O, hadis tahsil etmek için seyahat etmekle ilgili “Hayâ ve kibir ona hadis tahsil etmek hususunda engel olmasın.” ifadesinde geçen hayâ ve kibir kelimelerini şöyle açıklar; Hayâ: “Kişinin kendisini ayıplanacak şeylerden nefsinin alıkoymasını gerektiren durumdur.”, Kibir ise “Kişinin kendisini başkasından üstün görmesini gerektiren durum” dur. Bu konuda başka bir misal ise şudur: “كُنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفَرُ الْخَنْدَقَ فَعَرَضَتْ فِيهِ كَذَانَةٌ” şeklinde mevkûf haberde gelen “كذانة” kelimesinin okunuşu hakkında kaf ve zâl'in fethâ ile okunacağını belirttikten sonra kelimenin “yumuşak taş” manasına geldiğini söyler.

2-Gramer Bilgisi Vermesi

Müellifimizin Arapça ile ilgili *Şerhu Lübâbi'l-Elbâb* isimli bir çalışması vardır. Bu onun Arabcaya vukûfiyetini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ancak o bulunduğu asrın Arabcasından olsa gerek ki “ء” leri , مسائل , میسائل , میسائل misallerinde olduğu gibi “ی” olarak yazmaktadır. Bu durum eserin başından sonuna değin böyle devam etmektedir.³⁵

³¹ es-Sivâsî. *Riyâdu'l-Ezhâr fî Celâi'l-Ebsâr*, 2b

³² es-Sivâsî. *a.g.e.*, 17a

³³ es-Sivâsî. *a.g.e.*, 40a

³⁴ es-Sivâsî. *a.g.e.*, 37a

³⁵ es-Sivâsî. *a.g.e.*, 3b, 6b, 4a, ayrıca bkz: 9a, 14a, 20a, 21a-b, 23a-b, 34b.

3-Eserdeki Talikler

Müellifimiz Sivâsî, tedrisi esnasında telif etmiş olduğu bu eserin anlaşılmayan veya talebeye zor gelen yerlerini şerh etmiştir. Bizi bu düşünceye sevk eden bir takım bulgular vardır. Birincisi: Eserin kenarlarına düşülen bu şerh ve bilgilerin uslûbu, metindeki müellifin uslûbu ile paralellik arz etmektedir. İkincisi: eserin müstensihinin hattı eserin başından sonuna dek aynı olmasına rağmen s:8b-9a varaklarındaki hat farklıdır ve müstensih İbnu't-Tâcir'e ait değildir. Ancak müstensih meçhul olan bu iki sayfanın müstensihini de 8b'de görüldüğü gibi sayfanın kenarına şerhler düşmüştür. Eğer bu şerhler müstensih İbnu't-Tâcir'e ait olsaydı ikinci müstensihini bunu yapması imkansız olurdu. Bu da bize bu şerhlerin bizzat Sivâsî'nin kendisine ait olduğunu ve müstensihlerin ellerindeki asıl nüshadan bunları aktardıkları şeklindeki düşüncemizi desteklemektedir. Keza bu düşüncemizi eserin sonunda müstensih tarafından müellifin hattı ile karşılaştırıldığına dair bir not³⁶ ve "بلغ مقابلة" şeklinde vrk. 21a'da geçen sözler de kuvvetlendirmektedir.

Eserin başından sonuna dek bir çok talikler vardır. Buna dair bir çok misaller zikredilebilir. Müellifin yapmış olduğu bu şerhler, konunun önemine binaen bazen uzun olduğu gibi bazen kısa olabilmektedir. Mesela, *Temyîz* isimli bir kitabın tam isminin *Temyîzu'l-Esmâ el-Müştebihe mine'l-Esmâ* diyerek, eserin tam isminin uzunca vermiştir.³⁷ Bazen o, metinde geçen "Bazıları sahih hadisin kırk dokuz çeşidinin olduğunu söylerler." ifadesinde olduğu gibi, bu görüşte olanlardan da birisinin de "Ebû Hâtim b. Hıbbân el-Bustî"³⁸ diyerek bu görüşte olan alimlerden birisinin ismine atıfta bulunur. Bir başka misal ise şudur: Bazı alimlerin Müsned hadisi "ister muttasıl ister munkatî' olsun. özellikle Peygamber(s.a.v.)'e merfu olarak nispet edilen hadistir." şeklinde tanımladıklarını, söyledikten sonra, bu tanıma kabul edenin Ömer b. Abdi'l-Berî³⁹ olduğu şeklinde bir alimin isminin açıklaması şeklinde de olabilmektedir.

Müellif mesela hadisin aslının da vahiy kökenli olduğunu belirtmek için "Hadis ve metluv vahiy, her ikisi de Allah'tandır."⁴⁰ metinde olduğu gibi herhangi bir meselenin izahı şeklinde açıklamada bulunmuştur. Buna dair bir başka misalde şudur: "*Hedyu'n-Nübüvve*"⁴¹ cümlesinin izahında, bundan kastın: "*insanların nübüvvet vasıtasıyla ihtiyaç duydukları şeylerdir.*" diyerek kısa da olsa ifadeyi açıklayıcı izahta bulunur.

4-Râvî Hakkında Bilgi Vermesi

Müellif eserinde nadir olarak metinde geçen bir râvî'nin isminin okunuşu veya râvînin kendisi hakkında çok az da olsa bilgi vermiştir. Mesela

³⁶ es-Sivâsî, *Riyâdu'l-Ezhâr fî Cilâi'l-Ebsâr.*, a.y

³⁷ es-Sivâsî. *a.g.e.*, Vrk. 16b

³⁸ es-Sivâsî. *a.g.e.*, Vrk. 4b, Ayrıca bkz: Vrk. 8b

³⁹ es-Sivâsî. *a.g.e.*, 6a; Bu hususta başka misaller için bkz: Vrk. 1a; 3a; 5a-b; 6a-b; 8a-b; 10a; 11a; 12a-b; 15a; 16b; 21a; 36b; 38b; 40b; 45b

⁴⁰ es-Sivâsî. *a.g.e.*, Vrk. 1a

⁴¹ es-Sivâsî. *a.g.e.*, Vrk. 4b

o "Müslüman kafiye, kafir de müslümana mirasçı olamaz." hadisinin râvîlerinden olan "عمر بن عثمان" isimli kişinin Ömer olduğunu belirtmek için "بضم العين" diyerek açıklık getirir. Keza "عمرو بن عثمان" isimli râvî'nin okunuşuna açıklık getirmek için "بفتح العين" diyerek izahta bulunduktan sonra her iki râvînin de kardeş olduklarını söyler.⁴²

5-Hadis Hakkında Hüküm Vermesi

Müellifimiz eserinde oldukça çok hadisi delil olarak kullanmasına rağmen şahid olarak kullandığı bu hadisler hakkında, bir hadis müstesna, herhangi bir hüküm vermemiştir. Bu hadis için de yalnızca "Müttefakun aleyh"⁴³ diyerek kendisinden önceki alimlerin görüşünü nakletmekle yetinmiştir.

SONUÇ

İbnu's-Salâh(643/1245)'tan oldukça etkilenmiş olan Sivâsî'nin bu eseri, İbnu's-Salâh'ın *Mukaddime*'sinin bir özeti gibidir. Bunu; her iki eserin içindekiler bölümünün karşılaştırmasından anlayabiliriz. Ayrıca müellifin "Muhaddislerin Adabı ve Sîreti" bölümünde el-Bağdadî(463/1070)'nin *el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi'* isimli eserinden oldukça fazla yararlandığı göze çarpmaktadır. Arapça üslûbundan müellifin Arap olmadığı anlaşılrsa da, XIV. asır Anadolu'sunda kargaşa döneminde böyle bir eserin Türk asıllı bir müellif ve özellikle de bir tarikat şeyhi tarafından telif edilmiş olması, eserin önemini artırmaktadır. Ancak bu çalışmanın, kaynak eser olmaktan daha ziyâde, medrese öğrenimi için telif edilmiş olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum kitabın kenarlarına düşülen şerhlerden açıkça anlaşılmaktadır. Süleymaniye kütüphanesinden başka yerde bir nüshası daha olmayan bu eser, kültür tarihimiz açısından oldukça önem arz etmektedir. Türk-İslam kültür tarihinin önemli bir mirası olan bu eseri gün ışığına çıkartmaktan dolayı oldukça mutluyuz.

⁴² es-Sivâsî. *a.g.e.*, 13b; Başka misaller için bkz: Vrk. 16a-b

⁴³ es-Sivâsî. *a.g.e.*, Vrk. 40a